

drugi brodovi, ostali svet, ponor iznad ponora

(finski pesnici)
draško redep

Hrabrosti, Ovidije.
Nijedan bol nije duži od života.
Pavo Haviko

Kao za Kazimjerža Brandisa Varšava, koju sanja na bezdanim daljinama tudine, tako za pesnika finskog jezika Penti Sarikoskog Helsinki ostaje, zauvek, prestonica bola, ljubavi, melanholije. I kao što je Brandis zapisao kako kada ga nema u Varšavi ima osećanje da ga nigde nema, tako je Sarikoski, u svom pesničkom naraštaju, dramatičnu geografiju vlastitog zavičaja, tog Helsinkijskog napose, tog grada tek stotinak milja udaljenog od Lenjingrada, posmatrao kao obnovljeni romantični pejzaž drevnosti, opstojnosti, napokon i istrajnosti: „Ja sam politropos, nesiguran, mnogo sam putovao a Helsinki, rodni grad, uvijek imao pred očima i kad sam stranstvovao on je treperio kao breza, njegovo lišće lišće breze, gledam i sad kako treperi, podrhtava u avgustu, sunce zalazi, vidim i sad kako sunce zalazi kroz lišće i kako se sva svetla gase, a Helsinki lijepi rodni grad uvijek u očima.“ Taj nastavljeni dijalog finskih pesnika sa zavičajnim, intimnim adresama severa, u ovim modernim našim vremenima, svakako ima i dimenziju dokazivanja, iskazanog sporenja, istina zakasnelog obračuna sa tim takozvanim ostalim svetom. O svemu tome sasvim se jasno može saznati iz antologije Osmana Đikića *Savremena finska poezija* (obradio i s finskog preveo Osman Đikić, „Prosveta“, Beograd, 1986). Tuomas Anhava tu, zapravo, tek otvara stranicu moderne poetike: *Na jednoj strani sam ja, a na drugoj sav ostali svijet*. I upravo po logici te uzastopne navike dijaloga s onim drugim, sa svima, ali sa precima i sa vremenicih prevashodno, neki od modernih finskih pesnika govore tako nepresušno blisko i intimno našem današnjem sluhu, da se može, odista, govoriti i o komplementarnom, o stapanju. Jer kao što su čitave generacije naših modernih pesnika u Evropi vlastite prošlosti, ali i stranstvovanja, iznalazili razloge svoje sudbine, svog bola, svoje interuterinske oaze nespokojsstva, poput jednog lika iz okoline Splita, među rimskim skulpturama u dalekoj danskoj galeriji, u očima, i komparaciji Ive Andrića, tako jedno od takozvanih opštih, ali izuzetno bitnih mesta savremene finske lirike zauvek je, kanda, prepušteno, ili pak ostavljeno, tom ostatku ostataka, tom pokazivanju ukupnosti, tom begu iz skrivenog i nekako posve zaturenog ugla, slepe ulice, obamrlosti nedešavanja. Ovde se, takoreći bez kraja, vode dijalozi sa Dekartom i Ničeom, sa Vizantijom i Rusijom, sa Nerudom i Jasenjinom, sa Prustom i Brojgelom, sa Bosnom i Gotfridom Benom. . . Bez sumnje, *vrata su razvaljena*, kako to napominje i Mati Rosi, pišući svoju *Finsku tragediju: Krici čaplje u močvari*. Život je i na tim svetlim filmskim stranicama tek romantična reč, ali svest da se govori, može biti, u poslednji čas, konačno, neopozivo, brodolomnički, mihaljevički bolno i nalik na krik, svakako da je opervažila ovu razdešenu modernu pesmu intenzivnim doživljajem efemernog, usputnog, tragičnog: *Mi smo ponor iznad ponora, na dno zavilatan pokret, urlik* (Jarko Laine). Dojam o tzv. geografskoj poeziji, tako oveštaloj i toliko zloupotrebljavanoj, ovde, u prisustvu ovog finskog lirske kompleksa stiće posve nova određenja. Radi se o životu, dakako i o pamćenju, jednom od najbolnijih. Najmlađi autor ove lirske čitanke Arto Meleri (1956), rezignira na samom početku, ali rezignira u totalitetu vlastitih utisaka o romantičarskom i domoljubnom, i ko zna kakvom sve ne pregranjanju: *Korjenje, ma kakvo korjenje? Svi smo mi vlati trave sve trave, u ovom uznemirenom svijetu*. Jedna ulica u drevnom i znamenitom gradu Turku ostaje, posle svega, tek amblem patnje, presuda koja se ne može izbeći, opomena koja se pamti.

Putnici po metafizičkim vlastite istrajnosti u bolu, finski pesnici upravo stoga i drukčije, svakako *iskosa*, vide i zaklaćene sudbine, zaustavljene na čas, na prospektu Kutuzova u Moskvi, i sarajevske tihe ulice: „Nisam sanjao da turski bazari mogu biti tako umirujuć tihi. Ovdje je miris kafe kao uspomena koju pamtim iz nekog Prustovog romana nasmiješio sam se djevojci na pitanje šta to stalno zapisujem. Sarajevo, lijepo i maglovito.“ Tako se onaj često citirani, jetki stih Lorensa Darela pred Sarajevom, kako onde, tobože *nema mnogo istorije*, multiplicira u izvesno ozarenje, otkrivanje koje ne dozvoljava poluzaborav, koje se javlja kao iznenadno, apokrifno, takoreći zavereničko. Tako onaj *Brojgelov demokratski pejzaž*, koji u stihu sugerise Veine Kirstina, najednom stiće obrise metafizičkog određenja, iskaza koji nailazi sa pućine čutanja: *Sve ima svoju težinu*. A, opet, kod tog istog pesnika, ta severna, razudena razina kopna, ima kategoriju antropomorfnog, ukletog, naoko već uveliko izgubljenog: „Onaj što nije na vlasti griješi, onaj što nema moći i ne zna što je pravo; moćnici se o tome dogovaraju iza njegovih leđa i to koriste protiv trećeg.“ Ako ista, moderna finska poezija je svakako naglašeno pokazan i nadaleko vidljiv, otvoren prozor prema svetu, ali pre svega prema slobodi koja je početak šizme, jeres mišljenja, razmah u trenucima našeg kratkog i izgužvanog života. Ne zaboravljajući ni ratne reparacije, ni zlokobno iskustvo prošlosti, pesnici ove takođe *male zemlje među svetovima*, govore često o kazni, ali pomilovanju ne veruju, nikako. Penti Saritsa, sećajući se Jesenjina, peva i ovako: „Moja obećana zemlja nisu ove breze što šume nego breze šume u mojoj vječnoj obećanoj zemlji, preda mnom sto, iza mene na obali dozvanje mojih uspomena.“ Tako se bitno, zaista, menja naša navika na sibelijusovski pejzaž, geografija uzmiče pred bezdanom nepoznanjem. U pitanju je, svakako, jedna druga Finska. Iznenađenje nije ravno konkretnom doživljaju: *Ko vjeruje u sve što vidi mistik je (Tuomas Anhava). Uostalom, taj isti pesnik, obračunajući se sinu, bez pouka, bez opomene, najednom u bliskosti sa Miroslavom Antićem (Sine, danas ti govorim samo o običnim stvarima. . . tako si stalno na putu svoje sudbine)*, ponovo govori o novoj rasveti, o otuđenju, o fatalnom razmaku. I to

opet sa geografijom poznatosti, svesti, navike: *Šta zavičaj: sve ono za što vrijedi postati i beskućnik*.

U jednom već davnom pismu *Ne pamte samo moje oči i moje uši*, objavljenom i u knjizi *Prošlost dugo traje* („Svetlost“, Kragujevac, 1977), Dušan Matić ima i ove redove: „Hoću da govorim o nekoj naročitoj vrsti, ili tačnije rečeno, o nekim naročitim, nejasnim, neimenovanim uspomenama, o kojima se malo govori, malo zna, pa malo zna i o onim osećajima ili i o onim osetima, kako ih u psihologijama zovu, koji nisu tako jasni, ni „intelektualni“, ako tako mogu da kažem, kao što su to oseti čula vida, i sluha. (A šta je sa osetima dodira, mirisa i ukusa — toliko preciznim i neotklonjivim? Šta je s uspomenama, sećanjima, pamćenjem njihovim?) Zar pamte samo naša dva čula, ili bolje reći, da se samo pamte oseti čula vida i čula sluha? Pa čak i tu postoji sumnja. Snovi su, kažu neki psiholozi, nemi. A i s bojama nije sve u redu. Kao da su snovi samo crno-beli kao fotografija crno-bela. Nema u snovima boja spektra. A onda, lako je izvesti, svega toga nema ni u našem pamćenju, može se logično zaključiti. Međutim, nije logično da naše telo, i naša psiha, ili pak, treba biti ipak jasan, i naše telo i naša psiha prozračni su ipak, iako su mutan kristal, mutan „od prskanja damara“, kako bi rekao Rastko. Meni se čini, ne pamte samo moje oči i moje uši. Pamti moja ruka, moj dlan, usne, jezik, pamti koleno, i moje slabine, i potiljak. Kako će da zaborave moji prsti, moja stopala prašinu i šljunak po kojima su jednom prošli. Pa kosa, misliš li da ona samo vijori i opada, i ona pamti, i kad je više nema, u mozgu to negde, odsutno, stoji zapisano, kosa kroz koju su prošli prsti. „Bištačica“ iz Rembovljeve pesme. Jeze uz kičmu da li se zaboravljaju, potiljak koji je ležao u njenom krilu (uspomene sigurno stare) — jedva tri godine — pola dužine rasta čovekovog, da stane, da se uklopi duž njenih butina i nogu, mrak i zadah pazuha, tajanstven život seksa (ko to u nama spava, a onda bdi?), trepavice i svodovi veđa, mladeži, kiša na nadlani, prve kapi, pa druge, fujuk vetra u granju, brid u brucama, i čudban rad mišića, svuda to niče pamćenje. Čini mi se da tu negde u tim dubinama našeg mesa, našeg kostura, našeg krvotoka, našeg vegetativnog sistema (nervni sistem je samo telegrafska žica), na koje svaki čas zaboravljamo, u tom

Kolaz radeta tomića

biljnom moru u kome se kupna naše telo, tamno nevidljivo evecé uspomena raste. . . Ako se niko ne seća, noge se sećaju da su nosile tu glavu.“ U lirske polemici sa Dekartom, Eva-Lisa Mauer istovremeno, sve mi se čini, na velikoj razdaljini, a opet i tako blizu, traje i u dijalogu sa Matičevim iskazima. *Mislila sam, ali nisam postojala*, veli ona, dodajući najednom rezolutno i doživljeno: *jer tijelo sve zna a mudra glava je omedena*. Najednom se otkriva bezgranično, gotovo po svemu rastkovsko poverenje u biće, u tajnu, u naš potmulu mehanizam starenja, radanja, postojanja: *Život tako kratak ali dani dugi*. Istraživanje je, ovde, simbolično povezano tek sa doživljajem bića, istine koja se ne deli, patnje koja se više ne spominje. „Sloboda je samo fraza. Nje nema. U najboljem slučaju postoji samo radna hipoteza. Sloboda istinska, možda je samo u smrti: sloboda prekida smrt, oslobada tijelo da lakše umre.“ Kao u *Hazarskom rečniku* Milorada Pavića, i ovde je, u tim intimnim i bolnim stihovima, čitava geografija Finske tetovirana na vlastitoj koži. Slojevi epitela javljaju se kao istine starih predanja. Sve je zapisano, samo mi nestajemo u tom neprekidnom, selinovskom odumiranju, kada nas, bez prekida velimo, napuštaju atomi, uspomene, prijatelji. Finska kao doživljaj, onako kako ju nam je znalački, doživljeno i suptilno sugerisao Osman Đikić, sva je nalik na nestajanje, efemernost nam je jedini zakon, bestvo u dijaloge svakojake neophodnost. Finska se javlja kao prvostolno biće Matičevog eseja: pamćenje nije samo varljivo, nego nama nepoznato, ili pak nejasno, zaturenno, neotkriveno. Samo poneki trenuci, kao u pesmi Tuomas Anhava, sustižu nas poput svetlih oaza: *Ne žuri kroz mrak*. U međuvremenu, kucaju pesnici Finske na vrata Vizanta, zaustavljaju se pred fasadom Zimskog dvorca, poput Đovani Papinija još uvek veruju da su najtrajniji spomenici koji su najbliži muzici: traju kratko, sklopljeni od uspomena, od dima. Zahvaljujući Osmanu Đikiću, Finska, otelotvoreno neotkrivena na ploham vlastite kože, postaje alternativna, ona druga zemlja sna, naš vlastiti odraz u ogledalu noćnih svetlih međutim jezera, sve izdaleka, i opet posve izbliza. *Vizant je prorok, pitca što sjeđi, pamćenje* (Pavo Haviko). A ova poetska iskustva sa Finskom, obnovljeno i sjajno sugerisao krik usamljenosti, stalnu želju da se pobeogne, drugim putevima, drugim brodovima, ma kuda. Finska iz bolne pesme, neosvojiva ipak, obnovljena metafizika usamljenosti.